

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УСНОМУ РЕФЕРАТИВНОМУ ПЕРЕКЛАДУ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНИХ ТЕКСТІВ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

УДК 378.147:81

І. А. Яремчук

Розвиток державності України, розширення соціально-економічних зв'язків нашої країни та формування міжнародних відносин обумовлюють необхідність визначення ефективних шляхів для освітнього процесу щодо підготовки майбутніх фахівців, які спроможні ефективно працювати у структурах Державної прикордонної служби України. У сучасних умовах офіцер-прикордонник повинен мати високий рівень теоретичних знань, а також уміння творчо їх застосовувати на практиці. Рівень знання іноземної мови, разом із практичними вміннями і навичками вирішення фахових завдань, є на сьогодні чи не основною складовою підготовки сучасного офіцера.

Одним із методів навчання іноземної мови є розвиток у майбутніх офіцерів-прикордонників навичок аналітико-синтетичної обробки інформації засобами іноземної мови. Під цим розуміємо творчі процеси, що містять осмислення, аналіз та оцінку змісту тексту державною мовою для здійснення вибірки необхідних відомостей і подальший його усний переклад. Досягненню цих цілей найкраще відповідає процес реферативного перекладу тексту.

Мета статті – розкрити особливості навчання усному реферативному перекладу іноземною мовою професійно-спрямованих текстів майбутніх офіцерів-прикордонників.

Реферативний переклад професійно-спрямованих текстів з метою набуття іншомовної компетентності посідає значне місце в професійній освіті майбутніх офіцерів-прикордонників, оскільки такий вид діяльності не лише спрямовується на вивчення змістової компресії тексту з метою витягування з нього найбільш суттєвої, актуальної інформації, але й сприяє формуванню

іншомовного лексикону тезаурусного типу. Крім того, дидактична організація навчання реферативному перекладу передбачає використання логіко-семантичної структури теми, яка вивчається, словниково-понятійних статей ключових термінів як компонентів інформаційної основи професійної мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців Державної прикордонної служби України.

З огляду на той факт, що навчання курсантів читанню, письму, аудіюванню та говорінню відбувалося ще зі школи, такий аспект як реферування є новим і досить важливим видом мовленнєвої діяльності для курсантів в їхній майбутній професійній діяльності. Тому одним із завдань навчання курсантів іноземної мови за професійним спрямуванням є формування в них умінь здійснення реферативного перекладу професійно-спрямованих текстів. Іншою причиною такого стану справ є безпідставна переконаність у тому, що реферування – це найпростіший з усіх видів мовленнєвої діяльності. Але на практиці з'ясовано, що ступінь володіння курсантами реферативним перекладом професійно-спрямованих текстів є досить слабким через те, що вони не знають особливостей здійснення такого виду діяльності та ігнорують мовні труднощі, які виникають у процесі роботи з текстом.

Як свідчать результати аналізу наукових джерел, проблема навчання реферуванню текстів привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, її досліджували такі відомі вчені, як І. А. Зимня [1], Г. В. Рогова [2], Н. Н. Рябова [3], Н. Ворко [4], R. Davis-Haley [5] та інші. Ю. О. Ковальова наголошує на тому, що реферування – це не просто стислий переказ у письмовому вигляді або у формі публічної доповіді змісту наукової праці чи тематичної літератури, а, передусім, креативний мовно-розумовий процес аналітичної переробки текстової інформації, який базується на мовленнєвій компетенції [6].

Суттєвий внесок у розвиток проблеми навчання реферативному перекладу текстів внесли такі науковці, як А. А. Вейзе [7], Н. С. Рибаківа

[8], які розглядали його як письмовий переклад окремих частин тексту, що є найбільш важливими. Л. Л. Нелюбін визначає реферативний переклад як “... повний письмовий переклад заздалегідь відібраних частин оригіналу, які складають логічно побудований текст, тобто реферат оригіналу” [9, с. 182]. Разом із тим, незважаючи на різноманіття наукових досліджень, присвячених питанням реферування текстів, проблему навчання усному реферативному перекладу іноземною мовою професійно-спрямованих текстів розроблено недостатньо повно.

Під усним реферативним перекладом іноземною мовою професійно-спрямованих текстів автор розуміє інтелектуальний творчий процес, що передбачає вибірковий підхід до визначення вихідного рівня компонентів змісту тексту-першоджерела з метою його значеннєвої компресії і подальшої передачі змісту тексту в логічній послідовності засобами іноземної мови. Під час виокремлення основного змісту комунікативних блоків більш високого рівня, ніж речення, разом з окремими словами та словосполученнями можуть випускатися цілі речення й абзаци. Як правило, такий переклад є значно меншим за оригінальний текст (у 5–10 разів). Реферативний переклад відрізняється максимальною точністю викладення матеріалу першоджерела, яка досягається за рахунок економної структури речення і правильного використання термінологічної бази, що уможливорює достовірну передачу змісту оригінального тексту. На жаль, часто в навчальному процесі незаслужено мало приділяється уваги розвитку у курсантів навичок та вмінь узагальнювати, компресувати та коротко висловлювати інформацію. Саме ця форма перекладу навчає курсантів виокремлювати основну думку у тексті, визначати найважливішу і додаткову інформацію, відслідковувати логічну лінію тексту.

Очевидно, що для вирішення таких завдань потрібні певні вміння та навички, яким необхідно спеціально навчати. На нашу думку, для здійснення повноцінного усного реферативного перекладу професійно-спрямованого тексту необхідними є такі навички і вміння, як: винаходження основної

фактологічної інформації в тексті первинного документа, розподіл тексту на значеннєві фрагменти, виокремлення основної та суттєвої інформації в цих фрагментах, компресія мовного оформлення інформації, лінгвістичне оформлення кінцевого результату тексту, що реферується.

На наш погляд, навчання усному реферативному перекладу іноземною мовою професійно-спрямованих текстів майбутніх офіцерів-прикордонників доцільно розпочинати з ознайомлення курсантів з теоретичними положеннями процесу “реферування”, специфікою реферативного перекладу спеціалізованих текстів, методами викладення в них інформації, особливостями мови і стилю. Сутність реферування, як зазначалося вище, полягає в максимальному скороченні обсягу джерела інформації при збереженні його основного змісту. У процесі компресії тексту-першоджерела для реферативного перекладу вихідний текст будується в основному мовою оригіналу, оскільки до нього включаються фрагменти з першоджерела. Після ознайомлення з теоретичним матеріалом курсанти впроваджують набуті знання в практичну площину зі складання вторинного тексту. Під час роботи над реферативним перекладом діяльність тих, хто навчається, зводиться до виконання двох завдань: виокремлення основних положень тексту-оригіналу та їх стисле формулювання мовою перекладу. Отже, очевидним є той факт, що скорочення вихідного матеріалу відбувається шляхом відсіювання другорядної і несуттєвої інформації та подальшого перефразування основної думки тексту. На наш погляд, для успішної реалізації завдань реферативного перекладу доцільним є дотримання такої послідовності дій.

Першим етапом роботи над усним реферативним перекладом є уважне читання тексту (як правило, декілька разів) з метою детального розуміння його основного змісту та з'ясування фактологічної інформації. Пошук фактологічної інформації тексту є завданням щодо навчання реферуванню, оскільки саме така інформація і формує безпосередню змістову сторону вихідного тексту. Особливу увагу слід приділити визначенню теми й основної думки (ідеї) тексту. Тема чи назва предметної сфери, про яку йдеться в тексті, як правило,

відображена в назві і розкривається в тексті. Ідея – це судження, що узагальнює думки, які були висловлені під час розкриття основної теми. Особливу роль в термінологічній лексиці тексту, що реферується, відіграють ключові слова, які являють собою спеціалізовані терміни та вирази, що в логічній послідовності схематично передають основний зміст тексту для реферативного перекладу.

З практичної точки зору на цьому етапі реферативного перекладу можна запропонувати такі підготовчі завдання:

– попереднє читання курсантами статті в позааудиторні години (до заняття) з метою їх ознайомлення з текстом і визначення основних думок тексту;

– читання статті під час заняття та визначення основних думок статті, які мають бути збережені під час її реферативного перекладу;

– контрольні запитання щодо статті з метою визначення рівня з'ясування курсантами її основної думки;

– винаходження в абзаці речення або висловлення, що може бути заголовком;

– вибір найважливішого абзацу, речення, словосполучення, слова у статті (частині статті);

– підбір заголовку для значеннєвих абзаців, частин статті;

– виокремлення основних думок, фактів, положень;

– виокремлення ключових слів і фрагментів у кожному визначеному за ступенем інформативності абзаці.

Другий етап роботи над усним реферативним перекладом професійно-спрямованого тексту передбачає його розподіл на смислові фрагменти, виявлення логічної структури тексту та групування визначених фрагментів згідно з логічною структурою тексту. Це означає, що смисловим фрагментам надаються певні ранги і вони розміщуються в порядку цих рангів. Послідовність пунктів логічного плану реферування повинна складатися в хронологічній послідовності. При розподілі тексту на смислові фрагменти курсантам пропонуємо звернути особливу увагу на авторське структурування

тексту за абзацами, оскільки межі абзацу та смислового фрагменту часто співпадають. Курсантам пропонується виокремити смислові фрагменти в тексті або виписати їх у стислому вигляді. Абзаци, які містять інформацію з теми, відзначаються знаком “+”, абзаци без суттєвої інформації знаком “–”. Абзаци, що вимагають проведення додаткового аналізу, відзначаються знаком “?” з метою подальшого з’ясування їх змісту і ранжирування відповідно до їх важливості. Звертається увага курсантів на розподілення матеріалу статті на три групи за ступенем його важливості: I група – найбільш суттєва інформація, яка вимагає повного та точного варіанту перекладу; II група – другорядна інформація, що передається в більш скороченому вигляді; III група – несуттєва інформація, яка може бути випущена в кінцевому варіанті реферативного перекладу. На основі визначеної градації поданої в статті інформації курсанти з’ясовують ключову думку кожного значеннєвого абзацу і складають логічний план статті.

З метою підготовки курсантів до визначення логічної структури статті та спрощення процедури подальшого реферативного перекладу можна запропонувати такі види завдань:

- визначення кількості розкритих у статті фактів;
- винаходження і позначення абзаців, що містять конкретну інформацію;
- з’ясування основної (додаткової, пояснювальної) інформації в кожному абзаці;
- передача змісту статті в узагальненому вигляді;
- перефразування декількох речень (або абзаців) одним реченням;
- групування однотипних фактів та їх узагальнення;
- здійснення повного чи часткового перефразування частини виокремлених ключових фрагментів;
- використання лексичного, граматичного перефразування;
- визначення всіх вставних речень в абзаці, вставних слів у реченні чи описових (підрядних) речень;

- вилучення всіх повторів і прикладів, окрім фактів (або даних), які містять значущу інформацію;
- складання логічного плану статті;
- обговорення різних варіантів перекладу кожного визначеного курсантами речення та виправлення помилок;
- вибір оптимального варіанту перекладу.

Завершує процес усного реферативного перекладу іноземною мовою доповідь. Курсантам пропонується передавати основні положення оригіналу відповідно до плану своїми словами шляхом згортання, скорочення, узагальнення, компресії визначеної основної фактологічної інформації й оформлення остаточного варіанту усного реферативного перекладу статті. У процесі реферативного перекладу відбувається не просто скорочення тексту оригіналу, а суттєва переробка змісту, композиції і мови оригіналу. При передачі змісту слід досягти плавного та логічного розвитку основної лінії змісту. Практика навчання реферативному перекладу свідчить, що непоодинокими випадками є ситуації, коли курсант, який чітко розібрався у вихідному тексті, зазнає значних труднощів на етапі усного реферативного перекладу іноземною мовою. Тому з першого заняття навчання такому виду діяльності необхідно приділяти пильну увагу правильній у стилістичному відношенні побудові усної доповіді.

Основні нормативні вимоги до стилю реферативного викладення матеріалу зводяться до такого. Мова реферату зазнає зміни в бік нормативності, нейтральності, простоти і лаконічності. У тексті реферату не повинно бути повторень та загальних фраз. Звертається особлива увага на виключення прямого мовлення і діалогів. Для мови реферування є властивим використання певних граматико-стилістичних засобів. До них у першу чергу слід віднести прості закінчені речення, що сприяють швидкому сприйняттю реферату. Вживання неозначено-особових речень та пасивних конструкцій надає можливість зосередити увагу лише на основній суті тексту. Дотримання цих вимог спрощує сприйняття усної форми реферативного перекладу. З іншого

боку, робота над правильним стилістичним оформленням доповіді підвищує мовну культуру тих, хто навчається.

Під час навчання реферативному перекладу поза увагою не повинно залишитися опрацювання спеціальних кліше, характерних для жанру реферату. Кліше – звичний зворот, регулярно повторюваний у певних умовах і контекстах для тотожного позначення адекватних ситуацій [9, с. 77]. Вони полегшують процес комунікації, заощаджують зусилля, розумову енергію та час референта. Зручна класифікація основних кліше, необхідних для здійснення реферативного перекладу іноземною мовою, побудована на структурному підході до оформлення реферату.

У першу чергу, необхідно повідомити про тему статті. Це можна зробити за допомогою таких виразів: *The article is head-lined... The subject (matter) of this article is... The head-line of the text I have read is... The present article ...focuses on / deals with... The article is devoted to (is concerned with)...*

Для ознайомлення з відомостями про автора і визначення завдань, поставлених автором, можуть використовуватися такі вирази: *The main idea of the article is... The author of the article is... The author sets the tasks to specify the peculiarities of... The article is written by... The author points out (reviews, analyses)... The author gives valuable information on...*

На етапі розкриття основної думки та задуму статті курсантам пропонується використовувати вирази типу: *The main idea of the text is... The text touches upon... It should be remembered (noted, mentioned) The aim of the text is to provide the reader with some material (data) on... The point of the text... The text highlights some of the topical issues of today...*

Для висвітлення основного змісту статті, додаткової і супутньої інформації, що потребує розкриття та важливих фактів, доцільним є використання таких мовних кліше: *The author starts by telling the readers (about, that)... Though the facts show... It becomes obvious that... It proves that... Further the author reports that... The author comes to the conclusion that... The at*

traction of this article lies in the fact that... Later the action develops... It would be wise to mention here...

Завершальним етапом здійснення усного реферативного перекладу іноземною мовою професійно-спрямованих текстів є формулювання висновків, які повинні містити інформацію відповідно до цілей і завдань, визначених у вступній частині доповіді. Наведемо приклади кліше, що можуть використовуватися у висновку: *In conclusion... Summing up the results of the conducted analysis the following conclusions can be made: ... I want to end this article ... by repeating / stressing/ emphasizing / noting that ... The obtained results ... can be directly applied to the process of ... In conclusion, ... is considered... The following conclusions are drawn...*

Отже, такий вид навчально-методичної діяльності як усний реферативний переклад іноземною мовою професійно-спрямованих текстів майбутніми офіцерами-прикордонниками створює сприятливі можливості для ефективного збагачення професійно-орієнтованого словникового запасу курсантів, розвитку вміння висловлюватися іноземною мовою з питань, пов'язаних із майбутньою професією, закріплення основних перекладацьких навичок і вмінь; формує в них необхідні навички для виокремлення основної думки у тексті, визначення найважливішої та другорядної інформації, відстеження логічної лінії тексту, що є невід'ємною складовою розвитку і вдосконалення аналітичного мислення майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України.

Перспективи подальших розвідок можуть бути спрямовані на дослідження особливостей навчання значеннєвій переробці іншомовних текстів професійного спрямування та розробку дидактичних матеріалів для поетапного навчання реферативному перекладу іноземною мовою професійно-спрямованих текстів.

Список використаної літератури

1. Зимняя, И. А. Репродуктивность и продуктивность в обучении иностранным языкам / И. А. Зимняя // Иностранные языки в школе. – 1992. – № 1. – С. 16–20.

2. Рогова, Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.

3. Рябова, Н. Н. Навчання реферуванню та анотуванню іншомовних текстів студентів немовних вузів/ Н. Н. Рябова // Научный журнал “Культура народовпричерноморья” / гл. ред. Катунин Ю. А. – Симферополь : Изд-во Крымского научного центра Национальной академии наук и Министерства образования и науки Украины, Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, Межвузовский центр “Крым”, 2002. – № 28–29. – С. 373–375.

4. Borko, H. Abstracting concepts and methods / H. Borko, Ch. Bernier. – N.Y., 2007. – P. 124.

5. Davis-Haley, R. Childhood Education / Rachiel Davis-Haley // Scientific Journal – 2004. – Vol. 80, № 5–I. – P. 268.

6. Ковальова, Ю. О. Навчання реферуванню професійно-орієнтованих текстів студентів немовних ВНЗ / Ю. О. Ковальова // Збірник наукових праць “Проблеми інженерно-педагогічної освіти” / гол. ред. Коваленко О. Е. – Харків : Вид-во Українська інженерно-педагогічна академія, 2010. – № 28–29. – С. 95–100.

7. Вейзе, А. А. Практическое пособие по обучению реферативному переводу / А. А. Вейзе, А. В. Коньшева. – Минск : МГЛУ, 1997. – 86 с.

8. Робакова, Н. С. Реферативний переклад науково-технічної інформації на іноземній мові / Н. С. Робакова. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/21_NIEK_2007/Philologia/24435.doc.htm.

9. Нелюбин, Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – [3-е изд., перераб.]. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 318 с.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Сінкевич С. В.